

דרישבוני

פרשת נח, תשע"ט, מספר 1289

כיצד נתפס סיפור המבול בזמר העברי?

יוסף פריאל

את החיבור בין סוגי החיות שנאספו בעל כורחם לתיבה, וכתב את השיר "נח".

נח! לא שכחנו איך בגשם ובסער. נח! לתיבה אספת את חיות היער:
שתיים, שתיים מכל מין, האריה והממותה, הגמל והשיבוטה וגם ההיפופוטם.
איך פתחת את הצוהר, ומתוך התכלת הלבנה, באה היונה.

נח! כמה זמן נמשיך לשוט על פני המים? נח! כל החלונות סגורים כמעט חודשיים,⁴ וכבר אין לנו אויר, לאריה ולממותה, לגמל ולשיבוטה, וגם להיפופוטם.
פתח לרגע את הצוהר, ואל תוך התכלת הלבנה, שלח את היונה...

אנו מוצאים בשיר את השעמום שתוקף את יושבי התיבה בפרק הזמן הארוך של המבול, חוסר המעש בתיבה והצפיפות עם "האריה והממותה". המדרש מתמקד בקשיים שחוה נח בעת המבול, תיאור שהתורה עצמה אינה מתייחסת אליו. טהרלב הולך בעקבות המדרש ועוסק בקשיי החיים בתיבה, אולם נקודת המבט היא דווקא זו של בעלי החיים. האווירה צינית, ואף קלילה ומבדחת במקצת, בהתאמה ללחן הצוהל⁵ של מתי כספי (שכאמור קדם למילות השיר).⁶

באותה שנה כתבה נורית זרחי את השיר "פרידה מתיבת נח".⁷ גם שיר זה מתאר עולם פנטסטי של חיות הצועדות יד ביד מחוץ לתיבה, וגם הוא כקודמו מתעלם לחלוטין מן ההקשר המקראי הנורא של הסיפור.

זוגות זוגות יורדים מן התיבה, / זוגות זוגות. /
ומנידים שוורים לנח בראשם נוגות. /

מה מקור המילה "מבול"? מדברי רש"י (ו:יז) משתמע שלוש פירושים: או שבילה את הכל, או שבלבל את הכל או שהוביל את הכל. מדרש בראשית רבתי (נח, עמ' 63) קושר בין המבול לחודש בול, שמו המקראי של חודש מרחשוון הפותח את החורף.¹ האירוע עצמו הוא מהלך בלתי נתפס של הכחדת כל היקום, פרט לזוגות מכל מין שנשמרו בתיבה. הדבר מעורר שאלה אמונית על מהלכו של הבורא,² וברצוננו לעסוק כאן בדרך שבה עסק הזמר העברי בסיפור הקשה של המבול.

השיר המפורסם ביותר נושא את שמו של גיבור הסיפור: זהו "נח" של יורם טהרלב, שנכתב ללחן קיים של מתי כספי בלילה אחד של שנת 1974.³

הבאת כל סוגי החי לתיבה, מוזכרת בשלושה פסוקים בלבד וללא פירוט. "שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה א-להים את נח" (ט:ז), וכן בשינויים בפסוקים יד-טו. מה היה בתיבה עצמה, היכן התגוררו, מה אכלו? בשאלות אלה אין המקרא עוסק, אולם חז"ל עסקו בכך.

כל אותן י"ב חדש לא טעם טעם שינה לא נח ולא בניו שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות. ר"ע אומר: אפי' שבישתין לפילין (=יצורים זעירים כמאכל לכינים) ... הכניסו בידן לזון אותן. יש בהמה שאוכלת לב' שעות בלילה ויש אוכלת לשלשה, תדע לך שלא טעמו טעם שינה. דא"ר יוחנן בשם ר"א ברבי יוסי הגלילי: פעם אחד שהה נח לזון את הארי הכישו הארי ויצא צולע (מדרש תנחומא [ורשא] נח סימן ט).

אולי בהשראת המדרש, שמתאר כמה חוויות לא נעימות שקרו בתיבה, תיאר טהרלב בצורה צבעונית

⁴ שילוח היונה היה לאחר קרוב לשנה. המקרא בבראשית ז-ח מתאר את שלבי המבול בתיארוך מדויק וניתן לחשב זאת.

⁵ ניתוח מוזיקלי קצר של השיר, ראו אצל קון-צנטנר: Naomi Cohn Zentner, "Singing the Bible with a Modern Inflection: Scriptural Events, Places and Personalities in Israeli Popular Music", *Journal of Synagogue Music*, 34 (2009), p. 189.

⁶ הרחבה רבה על התייחסויותיו של טהרלב לתנ"ך, ראו במאמרי: "שירת התנ"ך של יורם טהרלב", **מחקרי גבעה**, ד (תשע"ו-תשע"ז), עמ' 169-201; "הארץ הטובה, ההר הטוב ונביאו אליהו בשירי יורם טהרלב", **מחקרי גבעה**, ה (תשע"ח), עמ' 189-208. התייחסות רחבה לשיר זה, ראו בעמ' 188-191 במאמר הראשון.

⁷ גם את השיר הזה הלחין וביצע מתי כספי.

* ד"ר יוסף פריאל מלמד באוניברסיטת בר-אילן את הקורסים "השתקפות סיפורי התורה בזמר העברי", "השתקפות דברי הנביאים והכתובים בזמר העברי", מרצה לתנ"ך באוניברסיטה ובמכללות אורות וגבעת וושינגטון, ומנחה ערבי זמר.

¹ ראו מל"א ו:לח וכן את פירוש רד"ק על יר' ג:ג.

² 1656 שנים אחרי בריאתו. במניין זה פותח מדרש **סדר עולם רבה** (מהדורת ליינר) את דבריו.

³ בשנת 1974 כספי הוא כבר מלחין מבוקש. הוא התקשר לטהרלב כשהלחן כבר היה בידו, ובעזרת הטלפון השמיע את המנגינה. טהרלב מעיד שכתב את השיר בתוך עשר דקות. עם זאת, מאחר שהלחן היה לא אחיד אלא מורכב, כדרכו של כספי, הכניס טהרלב לשורות הקצרות את המילה "נח", ולשורות הארוכות את החיות הרבות שהיו בתיבה. ראו בספרו של טהרלב, **אין כבר דרך חזרה**, תל-אביב 2004, עמ' 67.

יגיע המבול...

השיר רומז לכך שאם ימשיך העולם לבנות ולהתפתח על חשבון הטבע, ואולי גם על חשבון האנשים (כך עולה מהמשך השיר), עלול להגיע מבול. רעיון זה תואם היטב את הכיוון של חז"ל (בר"ר [וילנא] כו:ה), התולים את הסיבה לבוא המבול בשלילת חירותן של נשים¹¹ ובפריצות מינית קיצונית:

"ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו' - אלו נשי אנשים; 'מכל אשר בחרו' - זה זכר ובהמה".

סופו של סיפור המבול, העוסק בשילוח היונה, מתואר בחמישה פסוקים (ח-יב) בפרק ח'. דווקא פרט שולי זה בסיפור הביא לכתובת שירים רבים. אזכיר ארבעה מהם.

ב"שיר היונה" של דליה רביקוביץ,¹² אומר הבית השני:

פגעה היא בדרך במלך עורבים, אהבו נא את זאת היונה.

פגעה בדרכה בעדת זאבים, אהבו נא את זאת היונה...

העורב שסירב לצאת מן התיבה (ח:ז) הוא היפוכה של היונה שיצאה לבסוף והביאה את עלה הזית.

גם "קו קו קו" היא תבוא" של יענקלה רוטבליט¹³ מדבר על אותו מוטיב. השיר פותח ב:

אם כיסה ענן גבוה את השמש הטובה, אז אחלום על נח בתיבה.

על יונה קטנה עיקשת החותרת אל החוף, עם עלה הזית הרטוב...

אהוד מנור כתב את "נאום היונה"¹⁴ המבקשת:

הניחו לי לעוף על פני שדות ואילנות, על אפיקי מים על אגמים ועיינות,

שלחו אותי אולי אני יונה מבשרת, שאיגרת קטנה אל כנפה מחוברת.

מפורסמת מאד היא ה"יונה עם עלה של זית" של תלמה אליגון-רוז.¹⁵

יונה עם עלה של זית, צאי מן התמונה,¹⁶ השיבי את האמונה, שהשלום יבוא בעקבותייך.

ארבע דוגמאות אלה ועוד שירים פחות מוכרים העוסקים ביונה, מתייחסים אל היונה כסמל השלום המבושש לבוא. סמל זה משמש הרבה בתקופה המודרנית, ויסודו ביונה המגיעה לנח ועלה זית טרף בפיה, וכך מתבשר נח על קיצו של המבול. מעניין כי בסיפור המבול שבתורה מופיע סמל אחר לשלום,

היה נעים. / שפנים את קצה אפם מנענעים, תודה / פרוות האריות רועדת כמפל חיטה. / העכברים והסנאים קדים קידה, / פורחים תוכים פלמינגו וסנוניות...

יש עוד שירים מפורסמים שנקראים "מבול". אחד מהם כתבה אלונה קמחי עם כמה שותפים ב-2004,⁸ ואחר כתבה והלחינה קרן פלס ב-2008, אך שתיהן לא התכוונו למבול התנכ"י אלא לסיטואציות הנוצרות בעקבות גשם חזק הנקרא בלשון העם "מבול".

מי שכן השתמש במבול כמוטיב שמשמעותו הרס, היה אריאל זילבר בשירו מ-1991 "להתראות במבול הבא". בשיר, המושר בדרך של הקראה מונוטונית של טקסט כפי שזילבר אוהב, מדובר על הבעיות הסביבתיות הצפויות לעולם שאיננו שומר על עצמו. כך הוא הבית השלישי:

וזה הסיפור על קצה המזלג על אודות נח, אבל אני לא דואג,

כי זה קרה לפני הרבה שנים, ועכשיו החיים הזמנים משתנים.

ויש לי עוד סיפור כמו זה האחרון, על גז כזה שנקרא אוזון,

והוא ממלא את השמים וסימנו O3 ולא O2.

והוא הוא הוא ההגנה מפני השמש והקרונה, ואם לא נשמור עליו במהרה הוא ייעלם מהאטמוספירה...

שירה של נורית גלרון מ-1989 "אחרינו המבול" עוסק, כשמו, בהתעלמות ממה שקורה או עתיד לקרות, וזאת בעקבות ניב שהגיע לעברית החדשה מן הלעז.⁹ לאמיתו של דבר, התעלמות כזאת אכן תואמת להתייחסותו של דור המבול לבניית התיבה על ידי נח. כך אומר המדרש:

מאה ועשרים שנה היה ממחה בדור המבול ואומ' להן: כך אמ' לי הקב"ה, שאם אין אתם שבים הוא מביא עליכם את המבול. והיו מלעיגין עליו (משנת רבי אליעזר פרשה ח עמוד 154).

אולם גלרון אינה עוסקת במבול המקראי אלא בישראל החיה תחת אירועי האינתיפאדה הראשונה.

וכך פותח שירה:

יש מדינה של אבנים ובקבוקי תבערה, ויש תל אביב בווערת ממועדונים ומעשי זימה.

יש מדינת מתקוממים שם חובשים את הפצעים,

ויש תל אביב חוגגת, חיים, אוכלים ושותים...

השיר היחיד הנוגע בצורה מהותית במבול, ובעיקר בסיבתו, הוא השיר "במקום שהם בנו" שכתב גיא מזיג ב-2013.¹⁰ השיר פותח כך:

במקום שהם בנו מטפסים על הקירות עד לתקרת הזכוכית,

כוכבים אפשר לראות רק מבעד למסך שירד על החלומות.

במקום הזה שהם בנו, במקום שהם בנו לנו, כולם קונים להם עוד זמן שאול, עוד מעט

⁸ ביצעה רונה קינן.

⁹ האמירה "אחרי המבול" (בצרפתית: Après moi le déluge) מיוחסת למאדאם דה פומפדור, פילגשו של

לואי החמישה-עשר מלך צרפת, שחיה במאה ה-18.

¹⁰ ביצע שלמה גרוניך.

¹¹ ונלענ"ד שלזה התכוון רש"י בדבריו (ו:יג) "לא נחתם דינם אלא על הגזל", וגזל הוא כמובן לא גזל של שיבולים וכדומה.

¹² הלחין אברהם זיגמן וביצע צוות הווי נח"ל ב-1971.

¹³ הלחין מיקי גבריאולוב ושר ב-1971 אריק איינשטיין, שהצטלם עם חברות "לול" לקליפ הכולל סרטונים ממלחמת העולם השנייה.

¹⁴ הלחין נתן כהן, ששר את השיר עם להקתו "הנשמות הטהורות" ב-1973.

¹⁵ היא אף הלחינה את השיר ונתנה אותו ללהקת פיקוד דרום המתחדשת, שזכתה עמו במקום ראשון בפסטיבל הזמר של 1987. לא במקרה הייתה סולנית השיר חיה סמיר, הערבייה הראשונה שהייתה חברה בלהקה צבאית.

¹⁶ מדובר בתמונה האמיתית של פיקאסו, התלויה בסלונה של הכותבת.

העולם ובריאתו מחדש. אולם הזמר העברי מרבה יותר להתייחס למוטיבים שונים הנוגעים למבול וקשורים בו, ולהביע באמצעותם רעיונות שונים המשקפים את עולמם של היוצרים המודרניים.¹⁷

והיא הקשת המסמלת את הברית שבין א-להים ובין הארץ ויושביה, ואת ההבטחה שלא יהיה עוד מבול לשחת הארץ (בר' ט:יב-יז).
סיפור המבול הוא סיפור טראגי על השמדת

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף